

УДК 159.923:057.89

АНТРОПОЛОГІЗАЦІЯ ЗМІСТУ ВИКЛАДАННЯ КУРСУ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Т. М. Баклашова

Статтю присвячено аналізу можливостей застосування методологічного підходу антропологізації змісту викладання історії у вищій школі. Доводиться, що вказаний підхід сприяє оптимізації формування у студентської молоді духовних цінностей. При цьому найкращі результати дає сполучення трьох методологічних принципів: викладання історії як історії повсякденності, цивілізаційного підходу до змісту історичного знання, розуміння історичного процесу як історії ідей.

Ключові слова: духовні цінності, антропологізація історії, курс історії України, педагогіка вищої школи.

Постановка проблеми. Сучасний стан суспільства й держави вимагає активних перетворень та невідворотних змін. Метою цих змін є передусім забезпечення права особистості на саморозвиток та задоволення власних потреб, а також формування громадянського суспільства, здатного успішно відповідати на виклики природного та соціального оточення. Відповідно перед освітою стоїть завдання розвитку такої системи культури, яка б дала можливість повноцінної самореалізації особистості в умовах сучасного світу. Така культура своїм основним пріоритетом повинна мати духовні цінності, і особливо актуальним це є для системи виховання студентської молоді, оскільки саме в юному віці найбільш інтенсивно формуються індивідуальні особистісні риси та ціннісні орієнтації. Отже, вивчення засобів формування духовних цінностей здобувачів вищої освіти є актуальною задачею як теоретичної науки, так і педагогічної практики. Одним із таких засобів, безумовно, є звернення до вітчизняної історії. Патріотизм та жертвність героїв минулого, високі досягнення національної культури являють собою могутній потенціал розвитку духовності студентської молоді. Проте значно інтенсивніше цей процес відбуватиметься в умовах наближення змісту викладання історії до інтересів і потреб особистості, тобто її антропологізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку духовного світу особистості розглядалися багатьма науковцями, зокрема, в працях О. Горіної [3], І. Зязюна [5], Е. Помиткіна [7], О. Шкіренко [12], О. Целякової [9] даються визначення категорій духовності в контексті системи виховання та освіти. Теоретичні й практичні аспекти організації навчального процесу, спрямованого на формування духовних цінностей студентської молоді, розглядалися такими дослідниками, як Г. Авдіянець [1], В. Долженко [4], Г. Шевченко [11] та ін. Знайшли докладне висвітлення і проблеми оптимізації викладання курсу історії та антропологізації його змісту – ця проблематика розроблялась в працях В. Гончаревського [2], О. Коляструк [6], О. Удода [8], Т. Чаркіної [10] та ін.

Незважаючи на докладну розробленість окремих частин проблеми, в цілому вона досі не розглядалась. Наразі не існує досліджень, в яких би вивчалися можливості антропологізації змісту викладання історії як засіб формування системи духовних цінностей студентської молоді.

Отже, **мета статті** полягає у визначенні виховних можливостей антропологізації змісту викладання історії України як засобу формування духовних цінностей студентської молоді.

Завдання даної статті – визначити умови та запропонувати конкретні засоби оптимізації змісту викладання курсу історії у вищій школі з метою забезпечити посилення виховного впливу цієї навчальної дисципліни в аспекті формування та розвитку духовних цінностей здобувачів вищої освіти, а також проаналізувати місце цих цінностей в загальній системі духовної культури особистості.

Виклад основного матеріалу. Говорячи про сферу духовності, варто передусім зазначити, що головним способом буття людини в цій сфері є осмислення світу й себе в цьому світі, а також вибір ідеалів і цінностей. Сенсом духовності є досягнення найвищого ступеню людських можливостей та повноцінна самореалізація. Особистість, функціонуючи в сфері духовності, виходить за межі повсякденності, діючи в системі ідеалів, як запропонованих суспільством в процесі соціалізації, так і сформованих індивідом на основі власного інтелектуального та емоційного досвіду. Світ духовності, таким чином, постає як середовище життєтворчості людини [5, с.33]. Створюючи себе, піднімаючись до нових можливостей індивідуального, людина водночас творить суспільне і загальнолюдське, формуючи духовну культуру суспільства.

Суттю творення духовного світу є пошук нових моральних ідеалів, більш високих цілей. Саме в сфері духовного відбувається подолання людиною своєї кінечності та замкненості, вихід до надособистісного. Особливо актуальною ця діяльність є для молодшої людини, оскільки саме в студентському віці відбувається початок професійного становлення, набуття особистістю всієї повноти прав та обов'язків, повного обсягу моральної відповідальності. Це пов'язано із активним формуванням ціннісної сфери та духовної культури. Безумовно, ця частина людського буття продовжує формуватись протягом всього життя, однак саме юнацький вік є одним із періодів активізації цього процесу [4]. І саме в цей час є можливість здійснення виховного впливу на процес становлення системи духовних цінностей, оскільки значна частина цього процесу відбувається в системі вищого навчального закладу в процесі навчання.

Розуміючи, слідом за Е. Помиткіним, духовні цінності як «вершини досягнень людства і окремих його представників, що являють собою цілеорієнтовані ідеали для прогресивного розвитку особистості і цивілізації в цілому» [7, с. 26-27], слід водночас відзначити важливу роль ціннісних орієнтацій як мотиваційних чинників діяльності людини. В цьому полягає важлива психолого-педагогічна проблема, оскільки формування ціннісних орієнтацій багато в чому визначає майбутню поведінку громадянина в соціумі, успішність професійної та особистісної самореалізації.

Водночас варто підкреслити, що система духовних цінностей є об'єктивно існуючою частиною людського буття, а отже, має власне місце в історичному процесі. Відповідно аналіз зміни цінностей в часі, їх формування й трансформації, способів їх інтерпретації різними людськими суспільствами є важливим джерелом інформації для студентської молоді. Завдяки вивченню цих аспектів з'являється можливість сформулювати стійке переконання в тому, що система цінностей є притаманною буттю людини протягом всього часу існування людських спільнот, а отже, усвідомлення необхідності духовної культури та її важливості. Ще одним вагомим аспектом історичних дисциплін в процесі розвитку духовних цінностей є їх аксіологічний потенціал, який містить вивчення діяльності конкретних видатних представників власного народу, що відзначились як творці або захисники духовних цінностей.

Говорячи про формування духовних цінностей в процесі викладання вітчизняної історії, слід пам'ятати, що цей процес є глибоко

особистісним, духовність є індивідуальним надбанням, незважаючи на її суспільну значимість. Отже, викладання історії як засіб оптимізації цього процесу має бути особистісно спрямованим. Цим вимогам відповідає принцип антропологізації змісту історичного знання, за яким передбачається, що розгляд історичних процесів в центрі уваги має особистість, а суб'єктом історії визнається індивід [10]. За умов такого методологічного підходу історичне знання має концентруватись не довкола держави, а довкола суспільства в його конкретних проявах. Розглядатись мають не соціально-економічні та політичні системи, а конкретні людські долі в усій їх різноманітності.

Антропологізація історії як актуальний методологічний підхід передбачає багаторівневість історичного знання, цивілізаційне тлумачення суті історичного процесу, увагу до різноманітних людських суспільств, у тому числі й тих, які в силу різних причин опинились осторонь головного напрямку історичного процесу [10]. Підходи до цієї методології розроблялись світовою історичною наукою досить давно, до цього доклали зусиль такі видатні філософи й історики, як В. Дільтей, М. Вебер, М. Бердяєв, М. Гайдеггер, А. Тойнбі та ін. Розглядаючи історичну подію з багатьох аспектів, змінюючи світоглядні принципи та ламаючи усталені стереотипи, сучасні історики активно включають в історичну науку суб'єктивний фактор, який полягає у врахуванні особистих рис конкретних людей, їхніх цілей, бажань, уявлень. Сутність антропологічного підходу полягає у вивченні історії через людину, в поясненні сутності історичного процесу через сутність самої людини та її зміни, через її сприйняття доволишнього світу. Основоположними засобами здійснення антропологічного підходу на практиці є поєднання трьох принципів: вивчення історії як історії повсякденності, розуміння історичного процесу як історії ідей, застосування цивілізаційного підходу у вивченні історії.

Під історією повсякденності розуміється специфічний підхід до вивчення минулого, що сполучає дослідження соціальної взаємодії людей у повсякденних практиках, осмислення буденного рівня життя суспільства в його історичному розвитку, визначення історії ментальностей та ментальних стереотипів, історії особистих переживань людини в інтегративній єдності [6]. В такому підході застосовується широке залучення нетрадиційних історичних джерел – неофіційних писемних та усних джерел, візуальних, лінгвістичних, культурологічних текстів тощо. Завдяки цьому вдається пов'язати повсякденність як мікроісторичний рівень життя із економікою,

політикою, культурою та показати їх взаємодію. В той же час історія повсякденності не є просто описом побуту, вона передбачає розкриття культурних смислів побутових речей та повсякденних практик, розгляд ментального рівня повсякденного життя, ідеалів, цінностей, світогляду, завдяки чому вдається забезпечити синтезоване розкриття історії конкретного людського життєвого сценарію через призму естетичного та культурологічного знання [8]. Можна стверджувати, що застосування такого методологічного підходу, як історія повсякденності, наближаючи історичне знання до потреб та уявлень особистості, забезпечує антропологізацію змісту викладання історії України у вищій школі, а отже, дає можливість сформувати міцне переконання у тривалості системи духовних цінностей та їх закоріненості в повсякденному житті людини. Можна сказати, що такий підхід, піднімаючи повсякденне до історичного, піднімає і рівень аксіологічних вимог до повсякденного життя молоді, а отже, сприяє формуванню ціннісних орієнтацій студентської молоді.

Принцип розуміння історичного процесу як історії ідей передбачає використання особливого предметного поля сучасного історичного знання, яке пов'язане з вивченням генезису, становлення, поширення й трансформації різноманітних продуктів розумової активності в інтелектуальній культурі людства. Цей принцип не слід ототожнювати з поняттям інтелектуальної історії, тобто історією інтелектуалів, їхніх концепцій та різноманітних зв'язків між ними. Предметом історії ідей є певні елементарні уявлення, з яких будується будь-який світогляд. Число цих елементів є вичерпним, а їх появу та розвиток можна досить легко простежити [6]. При цьому дослідженню підлягають не лише великі вчення та логічно перевірені концепції, а й звички мислення, псевдо-логічні та афективні складові ідей, інтелектуальні міфи, ідеології тощо. Завдяки цьому історичне знання має можливість вийти за рамки аналізу лише діяльності видатних особистостей та наблизитись до реальної конкретної людини, її способів мислення, характерних для певної епохи уявлень та форм світогляду.

Таким чином, принцип розуміння історичного процесу як історії ідей дозволяє сформувати в процесі викладання курсу історії України у вищій школі усвідомлення того, що духовні цінності, будучи найбільш яскравими складовими ідейного розвитку людства, завжди перебувають в процесі становлення і не можуть розумітись як сталі утворення. Відповідно молода людина позбавляється від стереотипу «вічності» й

«незмінності» духовних цінностей, натомість набуваючи переконання в тому, що кожний з членів суспільства є активним творцем духовних цінностей, збагачуючи та вдосконалюючи їх у відповідності до власних ідеалів. Отже, духовна цінність набуває особистісної вартості, сприймається як власне надбання, виникає почуття індивідуальної відповідальності за духовний стан суспільства. Звичайно, це має безумовне позитивне значення для формування духовної культури студентської молоді.

Застосування цивілізаційного підходу у вивченні історії також має значний позитивний потенціал в процесі формування духовних цінностей молоді людини. Цей підхід передбачає високий рівень узагальнення історичного знання, розгляд будь-якого історичного процесу чи явища як складової частини однієї з цивілізацій. Завдяки цьому підходу з'являється можливість уникнути атомарної ізольованості при розгляді історичних процесів, а отже, уникнути висновку про непрогнозованість їх наслідків [2]. Із розвитком цивілізації співвідноситься в тому числі й розвиток державних утворень, що включені до цієї цивілізації, що дозволяє подолати стереотипи обмеженості та ксенофобії. Для сучасної України це є особливо цінним, оскільки дозволяє усвідомити залученість нашої держави до складних глобальних процесів європейської та інших цивілізацій, а також зрозуміти унікальність міжцивілізаційного статусу української історії, яка формувалась на кордоні християнського та ісламського світів. Вищий рівень узагальнення дозволяє зрозуміти наявність загальних цінностей у зовсім різних держав та народів, що відповідає сучасним світовим тенденціям самоздійснення в умовах мультикультуралізму й глобалізації. Такий підхід дозволяє більш ефективно здійснювати прогнозування майбутнього на основі історичного знання, а отже, поглиблює почуття відповідальності за власний ціннісний вибір.

Таким чином, застосування цивілізаційного підходу під час викладання курсу історії України дозволяє сформувати у здобувачів вищої освіти глибоке розуміння власної залученості в загальносвітовий історичний процес, усвідомлення універсального характеру духовних цінностей та їх ролі у формуванні цивілізації. В умовах глобалізації світової історії усвідомлення власної включеності в загальносвітові процеси, сполучене із переконанням в глибокій індивідуальності власної системи цінностей, дає людині важливі екзистенційні переваги та відчуття немарності свого людського буття.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, в процесі формування духовних цінностей студентської молоді викладання курсу історії України має велике значення. Окрім звичних вже аспектів прищеплення патріотизму та активної громадянської позиції, вказаний курс має вагомий потенціал як у формуванні широкого кола духовних цінностей, так і в закріпленні усвідомлення певних характеристик цих цінностей, що визначає їх свідоме особистісне сприйняття. До цих характеристик належать індивідуальний характер духовних цінностей, їх загальнолюдське значення, постійний розвиток у досягненні ідеалу, суб'єктність індивідуума в процесі творення духовних цінностей. Забезпечити успішність та ефективність процесу формування у студентської молоді вказаних аспектів системи духовних цінностей дозволяє методологічний підхід антропологізації історичного знання, який активно запроваджується останніми роками в процесі викладання вітчизняної історії. Цей підхід, у свою чергу, має забезпечуватись дотриманням кількох взаємопов'язаних принципів – принципу викладання історії як історії повсякдення, принципу застосування цивілізаційного підходу, принципу дослідження історичних процесів як історії ідей.

Вказані принципи викладання курсу історії України у вищій школі є достатньо новими, тому потребують подальшого вивчення та перевірки практикою, вдосконалення методичних підходів та вимог, розробки конкретних аспектів викладання, чим і визначаються перспективи подальших досліджень у вказаному напрямку.

Література

1. Авдіянець Г.Г. Духовна культура як основа гуманізації вищої педагогічної освіти // Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому навчальному закладі освіти: Матеріали Четвертих Ірпінських міжнародних науково – педагогічних читань. – Ірпінь: Національна академія ДПС України, 2006. – С. 5–7.
2. Гончаревський В.Г. Цивілізаційний підхід до історії: сучасний український досвід. – К.: Логос, 2011. – 220 с.
3. Горіна О.Т. Теоретичні основи формування духовної культури студентської молоді // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://tme.umo.edu.ua/docs/2/09gorcsf.pdf>
4. Долженко В.О. Виховання духовних цінностей студентської молоді в полі культурного простору: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. – Луганськ, 2006. – 192 с.

5. Язюк І.А. Духовна еліта у суспільстві: інтелігентність і громадянськість // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : Зб. наук. праць / За редакцією Л.Л.Товажнянського та О.Г. Романовського. – Х.: НТУ «ХП», 2003. – Вип. 1(5). – С. 32-41.
6. Коляструк О.А. Методологія історії повсякдення // Вісник Харківського національного університету ім. В. Каразіна. Серія: Історія. – 2011. – Вип. 44. – С. 8–21.
7. Помиткін Е. О. Формування духовних цінностей старшокласників у діяльності шкільної психологічної служби : Дис...канд. психол. н.: 19.00.07. – К., 1998. – 146 с.
8. Удод О.А. Історія повсякденності як провідний напрям української історіографії // Краєзнавство. – 2010. – №3. – С.6-9.
9. Целякова О.М. Духовність і ціннісні орієнтації студентської молоді України в трансформаційному суспільстві // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2009. – Вип. 38. – С. 222-233.
10. Чаркіна Т.І. Антропологізація історичного знання в період постмодерну // Гілея. – 2014. – Вип. 89. – С. 210-214
11. Шевченко Г.П. Духовний розвиток особистості: Пошуки нового підходу до проблеми // Духовність особистості: Методологія, теорія і практика : Зб. наук. праць / Гол. ред. Г.П. Шевченко. – Вип. 4. – Луганськ: вид-во Східноукр. нац. ун-т ім. В.Далі, 2005. – С. 221-226.
12. Шкіренко О.В. Формування та розвиток духовних цінностей особистості майбутнього професіонала // Вісник нац. техн. ун-ту України «КПІ». Філософія. Педагогіка. Психологія: зб. наук. пр. – К., 2007. - № 1. – С. 102-114.

АНТРОПОЛОГІЗАЦІЯ СОДЕРЖАННЯ ПРЕПОДАВАННЯ КУРСА ІСТОРІЇ УКРАЇНИ В ВІСШЕЙ ШКОЛЕ КАК СПОСОБ ФОРМИРОВАНИЯ ДУХОВНЫХ ЦЕННОСТЕЙ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ

Т. М. Баклашова

Стаття посвящена анализу возможностей применения методологического подхода антропологизации содержания преподавания истории в высшей школе. Доказывается, что указанный подход способствует оптимизации формирования у студенческой молодежи духовных ценностей. При этом лучшие результаты дает сочетание трех методологических принципов: преподавания истории как истории повседневности, цивилизационного подхода к содержанию исторического знания, понимания исторического процесса как истории идей.

Ключевые слова: *духовные ценности, антропологизация истории, курс истории Украины, педагогика высшей школы.*

ANTROPOLOGISATION OF THE CONTENTS OF TEACHING THE COURSE OF HISTORY OF UKRAINE IN HIGHER SCHOOL AS AN INSTRUMENT OF FORMING SPIRITUAL VALUES OF STUDENTS**T. M. Baklashova**

The article is devoted to the analysis of the possibilities of application of the methodological approach of antropologisation of the content of teaching the course of history in higher school. It is proved, that the named approach helps to optimize the formation of spiritual values of students. In this case it gives the best results in combination of three methodological principles: teaching of history as the history of everyday life, civilizing approach to the content of historical knowledge, and understanding of the historical process as the history of ideas.

Keywords: *Spiritual values, antropologisation of history, the course of History of Ukraine, higher school pedagogy.*

Баклашова Тамара Михайлівна – старший викладач кафедри культурології, естетики та культури Донбаського державного педагогічного університету (м. Слов'янськ, Україна). E-mail: cult.ddpu@gmail.com

Baklashova Tamara Mykhaylivna – Senior Lecturer, Department of Culturology, Aesthetics and History, Donbass State Pedagogical University (Slovians'k, Ukraine). E-mail: cult.ddpu@gmail.com

УДК [37.017.92+316.628]:378

ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНА ПОТРЕБА ЯК ДУХОВНА ДОМІНАНТА СУЧАСНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ**Н. О. Барвіна**

Статтю присвячено питанню художньо-естетичного виховання студентської молоді. Визначені дефініції «художньо-естетичне виховання», «художньо-естетична потреба». Розглянуто концептуальні аспекти та основні напрямки досліджень проблем художньо-естетичного виховання у вищих навчальних закладах. Визначено чинники формування художньо-естетичних потреб особистості у системі людських цінностей. Проблема виховання художньо-естетичної потреби розглядається як домінанта сучасної вищої освіти.